

معاونت پژوهشی

موسسه انتشارات دانشگاه تهران

ضوابط به کارگیری هوش مصنوعی در چرخه انتشار مقالات علمی

(نویسندگان، داوران، ویراستاران و مجلات)

به استناد «راهنمای استفاده از هوش مصنوعی در پژوهش» ابلاغی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (آبان ۱۴۰۴)

مقدمه

در راستای راهبری هوشمندانه تحولات فناوری و حفظ یکپارچگی نظام علمی کشور، سند «راهنمای استفاده از هوش مصنوعی در پژوهش» به عنوان دستورالعملی لازم الاجرا از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری ابلاغ می گردد. این شیوه نامه که در قالب ۱۳ بخش اصلی و بندهای اجرایی متعدد تدوین شده است، چارچوب های حقوقی و اخلاقی بهره گیری از هوش مصنوعی مولد را تعیین می نماید. سند مذکور با تفکیک دقیق وظایف نویسندگان، داوران و متولیان نشر، بر شفافیت فرآیندها و مسئولیت پذیری کنشگران تأکید داشته و مبنای قانونی رسیدگی به تخلفات پژوهشی در این حوزه خواهد بود.

بخش اول: ضوابط و مسئولیت های نویسندگان

بند ۱. اصل شفافیت و افشای کامل استفاده از ابزار

مطابق بند ۱-۷ راهنما، نویسندگان مکلف اند هرگونه استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی مولد را در مراحل مختلف پژوهش اعم از ایده پردازی، طراحی، جمع آوری و تحلیل داده، نگارش متن، ویرایش یا ترجمه، به صورت شفاف اعلام نمایند. این اعلام باید در بخش های مشخصی نظیر «روش شناسی» یا «بیانیه استفاده از هوش مصنوعی» درج شود. پنهان کاری یا عدم ذکر نام ابزار و نحوه استفاده از آن، مصداق سوء رفتار پژوهشی تلقی شده و می تواند منجر به رد یا ابطال مقاله گردد.

بند ۲. ممنوعیت انتساب نویسندگی به هوش مصنوعی

بر اساس بند ۳-۷، ابزارهای هوش مصنوعی فاقد شخصیت حقوقی و صلاحیت اخلاقی برای پذیرش مسئولیت محتوای علمی هستند؛ لذا ذکر نام آن ها در فهرست نویسندگان مطلقاً ممنوع است. این ابزارها تنها به عنوان «یاری رسان» یا «ابزار تحقیق» قابل ذکر هستند و مسئولیت نهایی صحت و سقم تمامی مطالب، داده ها و نتایج، منحصراً بر عهده نویسندگان انسانی است.

بند ۳. استناددهی استاندارد به خروجی های هوش مصنوعی

طبق بند ۲-۷، چنانچه محتوای خاصی (متن، ایده، تصویر یا تحلیل) مستقیماً توسط هوش مصنوعی تولید شده باشد، نویسنده باید مطابق شیوه نامه های استنادی استاندارد، به آن ارجاع دهد. این استناد باید شامل نام ابزار، نسخه، تاریخ استفاده و در صورت امکان لینک به مکالمه یا پرامپت (دستور) باشد.

معاونت پژوهشی

موسسه انتشارات دانشگاه تهران

بند ۴. منع تولید داده‌های جعلی و ساختگی

با استناد به بندهای ۱-۶ و ۲-۶، استفاده از هوش مصنوعی برای تولید داده‌های خام ساختگی یا تغییر نتایج واقعی اکیداً ممنوع است. اگرچه استفاده از داده‌های مصنوعی در برخی حوزه‌های خاص با روش‌شناسی شفاف مجاز است، اما جعل منابع یا استناد به مقالات وجود نداشته که توسط هوش مصنوعی تولید شده‌اند، تخلف آشکار محسوب می‌شود.

بخش دوم: ضوابط و مسئولیت‌های داوران

بند ۱. ممنوعیت استفاده از هوش مصنوعی در تصمیم‌گیری داوری

مطابق بند ۱-۹، داوران مجاز نیستند وظیفه اصلی داوری، یعنی ارزیابی انتقادی و اتخاذ تصمیم نهایی (پذیرش یا رد) را به هوش مصنوعی بسپارند. قضاوت علمی نیازمند درک عمیق، شهود انسانی و مسئولیت‌پذیری اخلاقی است که ابزارهای ماشینی فاقد آن هستند.

بند ۲. الزام به حفظ محرمانگی و منع بارگذاری مقاله

بر اساس بند ۲-۹، مقالات ارسالی برای داوری دارای ماهیت محرمانه هستند. بارگذاری متن کامل، چکیده یا داده‌های مقاله در پلتفرم‌های هوش مصنوعی جهت خلاصه‌سازی یا ویرایش، نقض آشکار محرمانگی است؛ زیرا این پلتفرم‌ها ممکن است از اطلاعات وارد شده برای آموزش مدل‌های خود استفاده کنند که به معنای افشای اطلاعات نویسنده پیش از انتشار است.

بند ۳. مسئولیت کامل داور در استفاده‌های ابزاری محدود

طبق بند ۳-۹، استفاده محدود از هوش مصنوعی صرفاً برای بهبود کیفیت زبانی گزارش داوری یا فهم بهتر برخی مفاهیم تخصصی (بدون بارگذاری داده‌های مقاله) ممکن است مجاز باشد، اما مسئولیت نهایی صحت گزارش داوری تماماً با داور است. داور نمی‌تواند اشتباهات موجود در گزارش خود را به خطای هوش مصنوعی نسبت دهد.

بخش سوم: ضوابط و مسئولیت‌های ویراستاران و سردبیران

بند ۱. شفافیت در فرآیند ارزیابی و ویرایش

مطابق بند ۱-۱۰، ویراستاران و اعضای هیئت تحریریه نیز در صورت استفاده از هوش مصنوعی برای غربالگری اولیه، انتخاب داور یا ویرایش زبانی مکاتبات، ملزم به رعایت اصل شفافیت هستند. هرگونه استفاده سیستمی از ابزارهای هوشمند در فرآیند مدیریت مقاله باید به اطلاع نویسندگان برسد.

بند ۲. عدم واگذاری تصمیم‌گیری نهایی به ماشین

معاونت پژوهشی

موسسه انتشارات دانشگاه تهران

بر اساس بند ۲-۱۰، تصمیم‌گیری درباره رد یا پذیرش مقالات، تعیین سیاست‌های مجله و داوری نهایی نباید به هوش مصنوعی واگذار شود. ابزارهای هوشمند تنها نقش پشتیبان (مانند بررسی سرقت ادبی یا انطباق فرمت) را دارند و جایگزین قضاوت ویراستار انسانی نیستند.

بند ۳. حفاظت از محرمانگی اطلاعات نویسندگان

طبق بند ۳-۱۰، ویراستاران مسئول حفظ امنیت اطلاعات مقالات دریافتی هستند. بارگذاری فایل مقالات یا داده‌های منتشرنشده در ابزارهای هوش مصنوعی عمومی برای امور ویراستاری یا تحلیل، نقض امانت‌داری است و ویراستاران باید از ابزارهای ایمن و مورد تایید ناشر استفاده کنند.

بند ۴. پاسخگویی و مسئولیت‌پذیری

مطابق بند ۴-۱۰، ویراستاران مسئولیت کامل تبعات اخلاقی، حقوقی و علمی استفاده از ابزارهای هوش مصنوعی در فرآیند نشر را بر عهده دارند. آن‌ها نمی‌توانند در صورت بروز خطا یا نشت اطلاعات، مسئولیت را به شرکت سازنده ابزار هوش مصنوعی محول کنند.

بخش چهارم: الزامات مجلات و ناشران علمی

بند ۱. تدوین و ابلاغ سیاست‌های شفاف

مجلات علمی موظف‌اند سیاست‌های صریح و روشنی را در خصوص حدود مجاز استفاده از هوش مصنوعی تدوین کرده و در بخش «راهنمای نویسندگان» منتشر نمایند. این سیاست‌ها باید مشخص کند که چه نوع استفاده‌ای مجاز و چه نوعی غیرمجاز است.

بند ۲. استقرار سازوکار نظارتی

مجلات علمی باید فرآیندهایی را برای بررسی پایداری نویسندگان و داوران به ضوابط هوش مصنوعی ایجاد کنند. این شامل درخواست «بیانیه افشا» از نویسندگان و نظارت بر کیفیت گزارش‌های داوری برای اطمینان از عدم تولید ماشینی آن‌هاست.

بند ۳. آموزش و فرهنگ‌سازی

مجلات علمی باید با برگزاری کارگاه‌ها و تدوین راهنماهای تکمیلی، پژوهشگران را با جنبه‌های اخلاقی و فنی استفاده از هوش مصنوعی آشنا کرده و از بروز تخلفات ناآگاهانه پیشگیری نمایند.

این ابلاغیه برای تمامی نویسندگان، داوران، ویراستاران و مجلات دانشگاه تهران لازم‌الاجراست و رعایت دقیق آن در تمامی مراحل نشر الزامی است.